

Етті тұқымды тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу ережесін бекіту туралы

Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрінің 2010 жылғы 19 шілдедегі N 456 Бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2010 жылғы 16 тамызда Нормативтік құқықтық кесімдерді мемлекеттік тіркеудің тізіліміне N 6400 болып енгізілді

«Асыл тұқымды мал шаруашылығы туралы» Қазақстан Республикасы 1998 жылғы 9 шілдедегі Заңының 20-бабына сәйкес **БҰЙЫРАМЫН:**

1. Қоса беріліп отырған Етті тұқымды тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу ережесі бекітілсін.
2. Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің Мал шаруашылығын дамыту және ветеринариялық қауіпсіздік департаменті заңнамада белгіленген тәртіппен осы бұйрықты Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінде мемлекеттік тіркеуді қамтамасыз етсін.
3. Осы бұйрық алғаш рет ресми жарияланған күнінен кейін он күнтізбелік күн өткен соң қолданысқа енгізіледі.

Министр

А. Күрішбаев

Қазақстан Республикасы
Ауыл шаруашылығы министрінің
2010 жылғы 19 шілдедегі
№ 456 бұйрығымен бекітілген

Етті тұқымды тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу ережесі 1. Жалпы ережелері

1. Осы Етті тұқымды бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу ережесі (бұдан әрі – Ереже) Қазақстан Республикасының «Асыл тұқымды мал шаруашылығы туралы» Заңының 20-бабына сәйкес әзірленген, Қазақстан Республикасы аумағында етті тұқымды тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу тәртібін анықтайды.
2. Осы Ережеде келесі түсініктер қолданылады:
бұқашық – тұқымдық бұқаның 18 айлық жасына дейінгі еркек ұрпағы;
тайынша – тұқымдық бұқаның 18 айлық жасына дейінгі ұрғашы ұрпағы;
сиырлар-қыздары – тұқымдық бұқаның 27 айлық жасынан асқан төлдеген ұрғашы ұрпағы.
3. Етті тұқымды тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалау және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынау осы Ережеге сәйкес, екі кезеңде өтеді – тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалау кезеңі мен қоралық және қоралық-жайылымдық күтіп-бағу жағдайында бақылау өсіру кезінде бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынау кезеңі.
4. Бақылау өсіру кезінде бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынау әдісімен етті тұқымды тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды өткізу бойынша жағдайлар болмағанда, тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша алдын ала бағасын алу мақсатында,

жалпы шаруашылық жағдайында бұқашықтар мен тайыншаларды өсіру кезінде жаппай асылдандыру есебінің мәліметтерін қолдануға жол беріледі. Жалпы шаруашылық жағдайында бұқашықтар мен тайыншаларды өсіру кезінде жаппай асылдандыру есебінің мәліметтері бойынша тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды өткізу кезінде мәліметтер есебі осы Ереженің 1-қосымшасында келтірілген нысан бойынша жүргізіледі. Бұл әдіс тек алдын ала бағалау болып табылады, және де алынған мәліметтер тек нақты шаруашылық жағдайында қолданылады және осы Ереженің 2-қосымшасында келтірілген нысан бойынша тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалау және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынау куәлігін беру үшін негіз болып табылмайды.

5. Тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалау және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынау малды асылдандырушы орталықтардың, сонымен қатар асыл тұқымды мал зауыттардың және малды асылдандырушы шаруашылықтардың өз табынын өз төлі есебінен толықтыру үшін қалдырылған, ал олардың бұқашықтары мен тайыншаларын асыл тұқымдық мақсатта сату жоспарланған тұқымдық бұқалар үшін өткізіледі.

6. Малды асылдандырушы орталықтар толық құнды азықтандыру үшін азықтық қоры және күтіп-бағу жағдайы бар асыл тұқымды мал зауыттарында, малды асылдандырушы шаруашылықтарда және тауарлы шаруашылықтарда тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізеді.

7. Асыл тұқымды мал зауыттары мен малды асылдандырушы шаруашылықтар оларда азықтық қоры және күтіп-бағу жағдайы болғанда, тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізеді.

8. Бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынау арқылы ұрпақтарының сапасы бойынша тексерілетін және бағаланатын тұқымдық бұқалардың асыл тұқымдық сапасы туралы нақты мәліметтер алу мақсатында, жалпы бір шаруашылықтың және тұқымның аясында алынған нәтижелерін салыстыру үшін, сыналатын бұқашықтарды оңтайлы және бірдей азықтандыру және күтіп-бағу жағдайында өсіру қажет.

9. Тексерілетін және бағаланатын тұқымдық бұқалардың бұқашықтарын бақылап өсіру кезінде алынған, тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу нәтижесі, типтердің нәтижелігін және ата-аналық жұптарды іріктеп алу нұсқасын талдау үшін негіз болып табылады. Кросстарда анықталған тұқымдық желілердің ең жақсы үйлесімдерін нақты тұқым малдарының өнімділік деңгейін арттыру бойынша келешектегі селекциялық жұмыстарда қолдану ұсынылады.

2. Асылдандыру есебінің мәліметтері бойынша тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалау

10. Жалпы шаруашылық жағдайында өсірілген бұқашықтары мен тайыншаларының асылдандыру есебінің мәліметтері бойынша тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды, нақты зоотехникалық және асылдандыру есебін жүргізетін шаруашылықтарда өткізуге жол беріледі.

11. Жалпы шаруашылық жағдайында өсірілген бұқашықтары мен тайыншаларының асылдандыру есебінің мәліметтері бойынша тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды олардың 15-18 айлық жасына дейінгі барлық бұқашықтары және тайыншаларының өсу көрсеткіштері, және де тірі салмағы, сүттілігі, сырт пішіні және сиырлар-қыздарының кластық бағасы бойынша өткізеді. Бұл бағалау тұқымдық бұқаның 15 кем емес бұқашықтары және тайыншалары болғанда өткізіледі.

12. Жалпы шаруашылық жағдайында өсірілген бұқашықтары мен тайыншаларының асылдандыру есебінің мәліметтері бойынша тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауда келесі көрсеткіштер ескеріледі:

бұқашықтары мен тайыншаларының туғандағы, 8, 12, 15, 18 айлық жасындағы орташа тірі салмағы және әрбір өсіру кезеңдері бойынша орташа тәуліктік қосқан салмағы;
сиырлардың 3, 4, 5 және одан ересек жасындағы тірілей салмағы;
сиырлар-қыздарының сүттілігі – бұзаудың 6 айлық жасындағы тірі салмағы бойынша

есептелінеді.

Төлдердің өсуі мен дамуы, және де сиырлардың өнімділік көрсеткіштері айтарлықтай дәрежеде азықтандыру және күтіп-бағу деңгейіне байланысты болғандықтан, мәліметтерді өңдеуді малдардың туған жылдары және малдарды қолдану бойынша жеке жүргізу қажет.

Толық жастағы сиырлардың шартты көрсеткіштерін есептеу үшін, жас сиырларды тірі салмағы және сүттілігі туралы мәліметтерді ауыстыру кезінде тұқымдықтарды бағалау жүргізілетін, табын бойынша есептелінген, түзету коэффициенттерін қолдану қажет.

Сиырларды тірілей салмағы бойынша бағалау кезінде, сиырлардың толық жасына аударылған шартты тірі салмақтарын шығару қажет, ол үшін 3 жастағы сиырдың салмағын 1, 2 және 4 жастағы – 1,08 коэффициентіне көбейтеді.

Сүттілік көрсеткіштерін аудару үшін сиырлардың толық жасына бірінші бұзаулаған сиырлардың бұзауларының тірі салмағын 10 %-ға, екінші бұзаулаған сиырлардың 5 %-ға көтереді.

Кешенді белгілері бойынша белгілі бір немесе басқа класқа жатқызылған сиырлар-қыздарының санын тұқымдық бұқаны бағалау өткізілген жалпы сиырлар-қыздары санына пайыздық қатынасын жазады.

Барлық көрсеткіштер абсолюттік мөлшерде және құрдастарының көрсеткіштеріне пайыздық қатынаста шығарылады.

Жалпы шаруашылық жағдайында өсірілген бұқашықтары мен тайыншаларының асылдандыру есебінің мәліметтері бойынша тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды өткізуде алынған мәліметтер, нақты шаруашылық жағдайында тұқымдық бұқаның асыл тұқымдық құндылығы туралы алдын ала қорытынды алу үшін негіз болып табылады және басқа шаруашылықтар үшін қолданылмайды.

3. Тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалау бір уақытта бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынау арқылы

13. Шаруашылықта қолданылатын сиырлардың төлдеу маусымына байланысты, тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды бір уақытта бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынау арқылы қоралық немесе қоралық-жайылымдық әдістермен өткізеді.

14. Тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды бір уақытта бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынау арқылы қоралық әдісімен 8-ден 15 айлық жасында өткізеді.

15. Тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды бір уақытта бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынау арқылы қоралық-жайылымдық әдісімен 12-ден 18 айлық жасында жайылымда өткізеді.

16. Тұқымдық бұқаны ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды ұрпақтарының сапасы бойынша сынауды өткізу әдісін таңдау, тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізетін малды асылдандырушы орталықтың, асыл тұқымды мал зауытының және малды асылдандырушы шаруашылықтың басшысымен анықталады.

17. Малды асылдандырушы орталық тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және олардың бұқашықтарын өз өнімділігі бойынша сынауды асыл тұқымды мал зауытының, малды асылдандырушы шаруашылықтың, тауарлық шаруашылықтың жағдайында өткізетін болса, малды асылдандырушы орталық Қазақстан Республикасының қолданыстағы азаматтық заңнамасына сәйкес, олармен тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу туралы келісім-шарт жасайды.

18. Тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу әдісін таңдау кезінде бұқашықтардың жасы маңызды талаптардың бірі болып табылады. Қоралық күтіп-бағу кезінде сыналатын бұқашықтар сынақ соңына қарай 13 айлық жастан асып кеткен жағдайда, сынақ оларды жайылымға шығармастан, қоралық әдіспен жалғасады. Ауыстырудың мақсатқа сайлығы туралы шешімді осы Ереженің 16 және 17-тармақтарына сәйкес басшысы қабылдайды.

§ 1. Бұқышықтарды өз өнімділігі бойынша қоралық күтіп-бағу жағдайында сынау

19. Бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды қоралық күтіп-бағу жағдайында өткізгенде келесі көрсеткіштерді ескереді:

- 1) 8-ден 15 айлық жасына дейін өсіру және бордақылау кезеңіндегі өсу қарқынын;
- 2) 8-ден 15 айлық жасына дейінгі кезеңдегі 1 килограмм (бұдан әрі – кг) өсіміне жұмсалған азық шығынын;
- 3) 15 айлық жасындағы тірі салмағын;
- 4) 15 айлық жасындағы еттілік формасын.

20. Ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауға жатқызылатын әр тұқымдық бұқаға ұқсастық қағидасы бойынша таза тұқымды, жоғары қанды, жетінші төлдеуден ересек емес, 1 және одан жоғары клас талаптарына сай келетін, 50-ден кем емес сиыр (оның қыздары болып табылмайтын) бекітеді.

21. Бір жастағы бұқашықтар және тайыншаларды алу мақсатында барлық іріктеліп алынған сиырлар бір, ең көбі екі ай аралығында ұрықтандарылады. Ұрықтандыруды жүргізудің ең қолайлы кезеңі – мамыр-маусым айлары. Осы айларда ұрықтандыруды жүргізу бұқашықтарды қоралық ұстау әдісімен сынауға, өз өнімділігі бойынша сынау нәтижесінде іріктелген жақсыларын шағылыстыруға жіберуге және келесі жылы оны ұрпағының сапасы бойынша бағалауға мүмкіндік береді. Бұл жүйе кезінде тұқымдық бұқалар 3-3,5 жасында өз өнімділігі және ұрпақтарының сапасы бойынша екі кезеңді генотиптік бағалаудан өтеді.

22. Алынған төлдер 7-8 айлық жасына дейін енелерімен бірге толық емізуде өсіріледі. Төлдерді сиырлардан айырған соң, әр бағаланатын тұқымдық бұқадан 15-тен кем емес қалыпты дамыған бұқашықтарды іріктейді. Нақты немесе басқа да себептермен өсімі бойынша артта қалған (жалпы дамуы бойынша 1 класс талаптарын қанағаттандырмайтын) бұқашықтар сынауға алынбайды.

23. Ұрпақтарының сапасы бойынша тексерілетін және бағаланатын тұқымдық бұқалардың бұқашықтарын өз өнімділігі бойынша сынау кезінде, ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауға жатпайтын немесе ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалаудан өткен тұқымдық бұқалардың бұқашықтарын өз өнімділігі бойынша сынаған жөн. Бұл тұқымдық бұқалардың құрамын тек қана алдын ала өз өнімділігі бойынша бағалаудан өткен бұқашықтар есебінен іріктеуге мүмкіндік береді.

24. Сиырлардан айырып алған соң, іріктеп алынған барлық бұқашықтарды, оларды жеке азықтандыруға және азықтың пайдаланылу есебін жүргізуге мүмкіндік беретін бөлімдермен жабдықталған, жеке торлары бар қораға ауыстырады. Қора жанынан бұқашықтарға азықтандыру және суару ұйымдастырылған серуен алаңын қарастырады.

25. Өз өнімділігі бойынша сыналатын бұқашықтарды жеке ұстау және азықтандыру үшін торлы қоралар болмағанда азықтың пайдаланылуының топтық есебін жүргізе отырып қоралық күтіп-бағу жағдайында өз өнімділігі бойынша сыналатын бұқашықтарды бақылап өсіруді жүргізуге жол беріледі. Бұл орайда бір топтың бұқашықтары, басқа топтың азықтарын пайдалануына мүмкіндік берілмеуі тиіс. Бұл жағдайда азықтарды пайдалану есебі, жалпы топтық және жеке мәліметтер бойынша анықталады.

26. Бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу уақытында қарқынды өсіруді 15 айлық жасына дейін жүргізеді. Сыналатын бұқашықтардың азықтандыру деңгейін және рационын, сыналатын бұқашықтардың сынау кезеңінің соңында тірі салмағы элита-рекорд класы талаптарынан төмен болмауы есебімен құрастырады. Бұл нәтижелерге қол жеткізу, өз өнімділігі бойынша сыналатын бұқашықтар тәулігіне 1000 грамм (бұдан әрі – г) кем емес тірі салмақ қосқан жағдайда мүмкін.

27. Азықтандыру рационы құрамына сапалы азықтар – пішен, пішендеме (немесе сүрлем) және құнарлы азықтар, үлес салмағы сәйкесінше жалпы құнарлылығынан ірі және шырынды азықтар 20-25% және құрама жем 50% болу қажет. Қоралық кезеңде өз өнімділігі бойынша сыналып жатқан бұқашықтарды азықтандыру рационының үлгісі осы Ереженің 3-қосымшасында көрсетілген. Бұқашықтарды суару үшін жылдың суық мезгілінде суды жылытумен автосуғарғыштарды немесе топтастырылған суарғыштарды қолданады.

28. 8-ден 15 айлық жасына дейін бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу кезеңінде келесі көрсеткіштерді анықтау қажет:

тірі салмағын – әр айдың соңында, ертеңгі азықтандыру алдында жекелей өлшеу жолымен, ал 15 айлық жасында – қатарынан екі күн өлшеп, орташа салмағын есептеу арқылы;

8-ден 15 айлық жасына дейінгі орташа тәуліктік қосқан салмағын;

пайдаланылған азық мөлшерін – берілген және қалдық азықты (қатарынан екі күн) өлшеу арқылы;

15 айлығындағы еттілік формаларының жетілуін, 60 балдық шкаламен.

29. Өз өнімділігі бойынша сыналып жатқан бұқашықтардың 15 айлық жасындағы еттілік формалары осы Ереженің 4-қосымшасының 1 кестесінде келтірілген мәліметтерге сәйкес бағаланады.

30. Еттілік формаларын бағалау өз өнімділігі бойынша сыналып жатқан бұқашықтардың сырт пішінің өлшемдерін алумен жалғасады және алынған көрсеткіштермен, және де сәйкесінше дене бітімінің индекстерімен түзетіледі.

31. Өлшемдердің абсолюттік көрсеткіші топ бойынша орташа көрсеткіштерден төмен болса, нақты немесе басқа дене мүшесін жоғары балмен бағалауға жол берілмейді. Дене мүшелерін бағалауды жоғарылату оның кеңдік, ұзындық, тереңдік өлшемдерінің көрсеткіштері жоғары болғанда мүмкін.

32. Тұқымдық бұқаларды және бұқашықтарды бағалау келесі селекциялық белгілермен жүргізіледі:

1) 8-ден 15 айлық жасындағы орташа тәуліктік қосқан салмағы:

5 балл – 1000 г және жоғары ^x;

4 балл – 850 г төмен емес;

3 балл – 700 г төмен емес;

2 балл – 700 г дейін.

^x – галловей тұқымының орташа тәуліктік салмағының стандарты 10 % төмен.

2) бұл белгінің бонитировкалау класына байланысты 15 айлық жасындағы тірі салмағы:

5 балл – тірі салмағы элита-рекорд класынан төмен емес;

4 балл – тірі салмағы элита класынан төмен емес;

3 балл – тірі салмағы I класынан төмен емес;

2 балл – тірі салмағы II класынан төмен емес.

3) 8-ден 15 айлық жасындағы 1 кг қосымша салмаққа жұмсалған азық:

5 балл – 7 азық өлшеміне дейін;

4 балл – 8 азық өлшеміне дейін;

3 балл – 9 азық өлшеміне дейін;

2 балл – 10 азық өлшеміне дейін.

4) тірі кезіндегі еттілік сапасын (еттік формасын) бағалау:

5 балл – еттілік формасын бағалауда 54 балл;

4 балл – еттілік формасын бағалауда 48 балл;

3 балл – еттілік формасын бағалауда 42 балл;

2 балл – еттілік формасын бағалауда 36 балл.

33. Ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағаланудан өтіп жатқан тұқымдық бұқаның сыналатын бұқашықтарының және жеке бұқашықтардың орташа тәуліктік қосқан салмағы, азық шығыны, тірі салмағы және еттілік формасы көрсеткіштері бойынша алған бағалары осы Ереженің 4-қосымшасының 2 кестесіне сәйкес, тұқымдықты ұрпақтарының сапасы бойынша және сыналып жатқан бұқашықтарды кешенді бағалау үшін қолданылады.

34. Тұқымдық бұқаның ұрпақтарының сапасы бойынша кластық бағасын осы Ереженің 4-қосымшасының 3 кестесінде келтірілген мәліметтерге сәйкес, оны бағалау кезінде кешенді класын анықтау үшін қолданады.

35. Тұқымдық бұқалардың ұрпақтарының сапасы бойынша және бұқашықтардың өз өнімділігі бойынша кешенді класы осы Ереженің 4-қосымшасының 4 кестесінде келтірілген мәліметтерге сәйкес, өткізілген бағалау нәтижесі бойынша анықталады.

36. Өз өнімділігі бойынша сынау нәтижесінде алынған бұқашықтың кешенді бағасы тірі салмағы, сырт пішіні және конституциясы бойынша жиынтық бағасына қосылады және бағалау кезінде кешенді класын шығаруда қолданылады.

§ 2. Бұқашықтарды қоралық-жайылымдық күтіп-бағу жағдайында сынау

37. Етті тұқымды ірі қара малдың, онтогенездің қолайлы кезеңінде сақталынатын, жайылып семіру сапасын анықтау және интенсивті өсетін дарақтарын анықтау үшін, қоралық-жайылымдық күтіп-бағу жағдайында тұқымдық бұқалардың ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізуді 18 айлық жасына дейін қарастырады.

Қоралық-жайылымдық күтіп-бағу жағдайында сынауды өткізгенде қоралық кезеңінде күтіп-бағу жағдайы осы Ереженің 23 немесе 24 тармақтарына сәйкес келуі қажет. Жайылымдық кезеңінде өз өнімділігі бойынша сыналатын бұқашықтарды бір табында және бір жайылымда ұстайды, және де сыналатын бұқашықтарды құнарлы азықпен азықтандыру жағдайында сыналатын топ бойынша олардың бөлінуін және пайдаланылуының бөлек топтық есебінің енгізілуін қамтамасыз етуі қажет.

38. Бұқашықтар белгілерін бақылау өсірудің қоралық-жайылымдық жүйесі кезінде балдық бағалау төмендегі талаптарға сәйкес өткізіледі:

1) 8-ден 18 айлық жасына дейін орташа тәуліктік қосқан салмағы өсімін бағалау осы Ереженің 4-қосымшасының 5 кестесінде келтірілген мәліметтерге сәйкес анықталады;

2) Осы белгінің бағалау класына байланысты 18 айлық жасындағы тірі салмағы:

5 балл – тірі салмағы элита-рекорд класынан төмен емес;

4 балл – тірі салмағы элита класынан төмен емес;

3 балл – тірі салмағы I класынан төмен емес;

2 балл – тірі салмағы II класынан төмен емес.

3) 8-ден 18 айлық жасындағы 1 кг тірі салмағы өсіміне жұмсалған азық шығынын бағалау осы Ереженің 4-қосымшасының 6 кестесінде келтірілген мәліметтерге сәйкес анықталады;

4) Тірі кезіндегі еттілік сапасын (еттілік формасын) бағалау 18 айлық жасында;

5 балл – еттілік формасы 54 балдан төмен болмауы керек;

4 балл – еттілік формасы 48 балдан төмен болмауы керек;

3 балл – еттілік формасы 42 балдан төмен болмауы керек;

2 балл – еттілік формасы 36 балдан төмен болмауы керек.

39. Тұқымдық бұқаның және бұқашықтың класы осы Ереженің 4-қосымшасының 3 кестесінде келтірілген мәліметтерге сәйкес, балдардың жиынтығы бойынша белгіленеді.

40. Бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша қоралық-жайылымдық сынау кезінде олардың жайылымда болуы кем дегенде 6 айды құрайды. Бұл кезеңде олар тек жайылымдағы азықпен ғана қоректенеді, жайылым өсімдіктерінің өсіп-жетіле қоймаған кезінде, жайылымның алғашқы айында жетіспейтін қоректік заттарды құнарлы азықтармен толықтыру ұсынылады. Пайдаланылған азықтың есебі жанама зоотехникалық әдісі арқылы бұқашықтың орташа тәуліктік қосқан салмағы бойынша кері есептеу, осы Ереженің 4-қосымшасының 7 кестесінде келтірілген нормативтерге сәйкес өткізіледі.

41. Жайылымдық кезеңде пайдаланылған азықтың мөлшерін анықтау үшін, ай сайын бұқашықтардың салмағын өлшеуді жүргізу қажет. Белгілі бір уақыт аралығында алынған бұқашықтың қосымша тірілей салмағын азық өлшемімен алынған азық шығыны нормасына көбейтеді және жұмсалған азық өлшемінің мәні алынады. Қорытынды көрсеткіш, сол кезеңдегі азық өлшемі шығынын көрсетеді. Бұл саннан пайдаланылған құнарлы азықтың мөлшері есептеледі, алынған айырмашылыққа жайылымдық шөптің құнарлылығына қатысты азық шығыны нақты түрде анықталады.

Пайдаланылған жайылымдық азықты есептеуге мысал:

Норма бойынша 12-18 айлар кезеңінде 1 кг қосымша салмаққа 10,6 азық өлшемі жұмсалады;

бұл кезеңдегі алынған қосымша салмақ – 140 кг;

пайдаланылған азықтың қоректілігі – $140 \times 10,6 = 1484$ азық өлшемі;

пайдаланылған құнарлы азық – 300 кг (300 азық өлшемі);

пайдаланылған жайылымдық азық – $1484 - 300 = 1184$ азық өлшемі;

жайылымдық азықтың қоректілігі – 0,24 азық өлшемі;

пайдаланылған нақты жайылымдық азық $1184 : 0,24 = 4933$ кг.

4. Ең жақсы тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалау

42. Тұқымға, әсіресе аталық із басы немесе оның ізін жалғастырушылар ретінде іріктелініп алынған, ұрпақтарының сапасы бойынша тексерілген және бағаланған тұқымдық бұқаның препотенттілігін (тұрақты тұқымқуалаушылығын) анықтау мақсатында, оның ерекшелігі ұрпағына қандай шекте берілетінін білу қажет. Тұқымдықтың препотенттілігін анықтау әдісі оның бұқашықтары мен тайыншаларында белгілердің өзгергіштік деңгейін анықтауға негізделеді. Препотентті тұқымдық бұқалар белгілерінің дамуы бойынша біркелкі бұқашықтар мен тайыншалар береді. Тұқымдық бұқаның препотенттілігін анықтау кезінде, оның бұқашықтары мен тайыншаларының өнімділік көрсеткіштерін топаралық ерекшелік нақтылығы деңгейін анықтауға мүмкіндік беретін вариациялық статистикалық әдіспен өңдейді.

43. Ет өнімділігін, сойыс шығымын, ұша және ет сапасын барынша нақты анықтау үшін ұрпақтарының сапасы бойынша тексерілген және бағаланған тұқымдық бұқалардан алынған өз өнімділігі бойынша сыналатын бұқашықтардың ішінен бақылау сою жүргізеді.

44. Бақылау союға жасы бойынша біркелкі және өз тобына сай 15 немесе 18 айлық жастағы үш бұқашық жатқызылады. Бақылау сою әсіресе жаңадан құрылған тұқымдық желінің аталық ізін және олардың ізін жалғастырушыларын бағалау кезінде қажет.

45. Бұқашықтарды союды 24 сағат ашықта ұстағаннан соң өткізеді. Бақылау союды өткізу кезінде сою алдындағы тірі салмағын, сойыс салмағын, сойыс шығымын (ұша және іш майы) анықтайды. Ұша сыртқы түрі бойынша бағаланады, кейін ет пен сүйектің абсолютті және үлес салмағын анықтау үшін бөлшектеуге түседі. Сойыс көрсеткіштерін анықтаған соң, еттің химиялық құрамын және энергетикалық құндылығын анықтау үшін талдау жүргізеді.

46. Бақылау сою кезінде сойылған малдың ет өнімділігін сойыс шығымы және етінің сапасы бойынша төменде келтірілген талаптарға сәйкес анықтайды.

Ұшаның сойыс шығымын бағалау:

55,0 % дан жоғары – 5 балл;

53,0-55,0 % – 4 балл;

51,0-53,0 % – 3 балл;

49,0-51,0 % – 2 балл.

Ұшаның сапасын балдық бағалау төмендегі талаптарға сәйкес жүргізіледі:

5 балл – ұшаның еті өте жақсы дамыған, еттің сыртқы қабатындағы майы біркелкі;

4 балл – ұшаның еті жақсы дамыған, еттің сыртқы қабатындағы майдың жоқ жері аз;

3 балл – ұшаның еті қанағаттанарлық дамыған, еттің сыртқы қабатындағы майы біркелкі емес, майы жоқ жерлері кездеседі;

2 балл – ұшаның еті қанағаттанарлық дамыған, ұшаның сыртқы қабатында май жоқ.

Ең жоғары баға өте майлы емес, 1 кг сүйекке келетін жұмсақ еттің үлесі көп ұшаға беріледі.

Бақылау союды жүргізгенде, тұқымдық бұқаны ұрпақтарының сапасы бойынша кешенді бағалау осы Ереженің 4-қосымшасының 8 кестесінде келтірілген шкала бойынша жүзеге асырылады.

Тұқымдық бұқаның ұрпақтарының сапасы бойынша кешенді бағасы осы Ереженің 4 қосымшасының 8 кестесінде берілген мәлімет бойынша, осы Ереженің 4 қосымшасының 3 кестесінде ұсынылған талаптарға сәйкес тұқымдық бұқаның ұрпақтарының сапасы бойынша класын анықтау үшін қолданылады.

5. Асыл тұқымдық санатының индексін анықтау және ұрпақтарының сапасы бойынша тексерілген және бағаланған тұқымдық бұқаларды және өз өнімділігі бойынша сыналған бұқашықтарды қолдану

47. Ұрпақтарының сапасы бойынша тексерілген және бағаланған тұқымдық бұқалардың және өз өнімділігі бойынша сыналған бұқашықтардың асыл тұқымдық санатын анықтау мақсатында, сонымен қатар әртүрлі шаруашылықтарда немесе бір шаруашылықта, тек әр түрлі жылдары тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу барысында алынған нәтижелерді салыстыру үшін селекциялық индекстерді есептеуді

жүргізеді.

48. Ұрпақтарының сапасы бойынша тексерілетін және бағаланатын тұқымдық бұқаның әр сыналған бұқашығының және сыналған бұқашықтар топтарының селекциялық индекстері 15 немесе 18 айдағы тірі салмағы, 8-ден 15 (18) ай аралығы кезеңіндегі орташа тәуліктік қосқан салмағы, азықты өтеу және еттілік формасы бойынша – бір мезгілде сынаудан өткен бұқашықтардың орташа көрсеткіштеріне пайыздық қатынасы жолымен анықталады. Сонымен қатар, барлық белгілер бойынша кешенді (орташа арифметикалық) индексі есептелінеді. Егер де бұқашық өз өнімділігі бойынша сыналса, класын белгілеген соң, ол «А» әріпінен кейін, егер тұқымдық бұқа ұрпақтарының сапасы бойынша тексерілген және бағаланған болса «Б» әріпінен кейін қойылады.

49. Егер шаруашылықта 2-3 тұқымдық бұқаны ұрпақтарының сапасы бойынша мүмкіндігінше бір мезгілде тексеретін және бағалайтын мүмкіндік болса, онда олардың индексін есептеу қажет етілмейді. Ереже секілді, үш бұқадан бір-бірден «жақсартушы», «нашарлатушы» және «бейтарап» шығады. Сондықтан да, шаруашылық ішінде тек өзінің өнімділігі бойынша бағаланып жатқан бұқашықтардың селекциялық индексін анықтау қажет. Ұрпақтарының сапасы бойынша тексерілетін және бағаланатын тұқымдық бұқалар үшін «Б» индексін сәйкес каталогты құрастыру кезінде жалпы тұқымға қатысты анықтау қажет.

50. Белгілі бір шаруашылықта өз өнімділігі бойынша сыналған әр бұқашық үшін анықталған «А» индексі көлемінің мәні, салыстырмалы түрінде популяция шеңберінде салыстырмалы түрде малдың асыл тұқымдық құндылығын дұрыс сипаттай бермейді. Ең жоғарғы көрсеткіш алынған шаруашылықтағы индекс мөлшері, төменгі көрсеткішті шаруашылықтан төмен, немесе керісінше жоғары болуы мүмкін. Сондықтан, ұрпақтарының сапасы бойынша тексерілген және бағаланған тұқымдық бұқалардың және өз өнімділігі бойынша сыналған бұқашықтардың каталогтарында, тексеру мен бағалау нәтижелерін жинақтау барысында, барлық ұрпақтарының сапасы бойынша тексерілген және бағаланған тұқымдық бұқаларға және өз өнімділігі бойынша сыналған бұқашықтарға қатысты салыстырмалы түрде индекс теу көзделген. Бірінші кластың талабы – жалпы бөлімге тұқым стандарты қабылданады.

51. Тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалау және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынау кезінде әр бағаланатын белгі және олардың кешені бойынша селекциялық индекстерін шығару төменде берілген формуламен орындалады:

$$A_c = \frac{P}{M}; \quad A_n = \frac{P}{B}; \quad B_n = \frac{P}{B}$$

A_c – табын шеңберінде сыналған бұқашықтың селекциялық индексі;

A_n – популяция шеңберінде сыналған бұқашықтың селекциялық индексі;

B_n – популяция шеңберінде ұрпақтарының сапасы бойынша бағаланған тұқымдық бұқаның селекциялық индексі;

P – бұқашықтың (тұқымдық бұқаның) өнімділігі;

M – шаруашылықта сынақтан өткен барлық бұқашық құрдастарының орташа көрсеткіші;

B – селекцияланған белгінің тұқымдық стандарты, осы Ереженің 4-қосымшасының 9 кестесіндегі мәліметтерге сәйкес.

52. Бір класпен бағаланған ұрпақтарының сапасы бойынша тексерілген және бағаланған тұқымдық бұқалардың және өз өнімділігі бойынша сыналған бұқашықтардың ішінен, әр белгінің нақты көрсеткіштерін есепке ала отырып, барынша жоғары кешенді индексті малдарға көңіл аудару қажет.

53. Тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалау және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынау нәтижесінде кешенді индексі 100-ден төмендерін асыл тұқымды мал зауыттарында және малды асылдандырушы шаруашылықтарда асыл тұқымды ұрпақ алу үшін қолданбайды, оның ішінде қолдан ұрықтандыру үшін де.

54. Асыл тұқымды мал зауыттарында және малды асылдандырушы шаруашылықтарда өз табынын толықтыруға индексі 100-ден жоғары ұрпақтарының сапасы бойынша тексерілген және бағаланған тұқымдық бұқаларды және өз өнімділігі бойынша сыналған бұқашықтарды қалдырады.

55. Тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізгеннен кейін кешенді индекстері 100-ден төмендерін тек тауарлы шаруашылықтарда және жеке қосалқы шаруашылықтарда қолдануға жол беріледі.

56. Ұрпақтарының сапасы бойынша тексерілген және бағаланған, және де оның нәтижесінде барлық селекциялық белгілері бойынша ең жоғары баға алған тұқымдық бұқалардан асыл тұқымды орталықтарда құнды генетикалық қор құру үшін және оның ет бағытындағы мал тұқымын жақсартуда кеңінен қолданылуы үшін ұрық жинақталады.

Табын және популяция шеңберінде ұрпақтарының сапасы бойынша тексерілген және бағаланған тұқымдық бұқалардың және өз өнімділігі бойынша сыналған бұқашықтардың асыл тұқымдық санатын анықтау үшін индекс мөлшерлерінің нормативтері осы Ереженің 4 қосымшасының 10 кестесінде келтірілген.

6. Селекцияланушы тұқымдық желінің аталық із тобын бастаушыларына және оның ізін жалғастырушыларына қойылатын талаптар

58. Тұқымдық желінің болашақ аталық із тобын бастаушылары және оның ізін жалғастырушылары әдетте өз өнімділігімен сыналған, бір мезетте онымен қоса сыналған құрдастарына қатысты жақсартушы ретінде танылған, кешенді селекциялық индексі «А» 110-нан кем бұқашықтардан іріктеледі.

59. Тұқымдық желінің болашақ аталық із тобын бастаушыларына және оның ізін жалғастырушыларға олардың дене бітімінің тұқымға сай келуі және фенотиптік көрсеткіштері бойынша элита-рекорд класынан төмен болмауы бойынша талаптар қойылады.

60. Аталық із тобын бастаушыларға және оның ізін жалғастырушыларға үміткер тұқымдық бұқалардан бұқашықтар мен тайыншалар алған соң, генотипі бойынша қорытынды бағалау жүргізіледі, оның нәтижесі кейіннен жаңа тұқымдық желінің селекциясында қолдануға негіз болып табылады.

61. Тұқымдық желінің аталық із тобын бастаушыларын және оның ізін жалғастырушыларын сұрыптау үшін олардың бұқашықтарына: тәуліктік өсу интенсивтілігі бойынша 1000 г-нан жоғары, тірі салмағының өсуіне – 7,0 азық өлшемінен кем, басқа белгілері бойынша элита-рекорд класының стандарттарынан жоғары болуы талаптары қойылады. Міндетті талаптар – препотенттілік (тұрақты тұқымқуалаушылық) көрсеткіші ұрпақтарында белгілерінің біркелкі болып табылады.

62. Тұқымдық желінің болашақ аталық із тобын бастаушыларына және оның ізін жалғастырушыларына бұқашықтарды іріктеу кезінде әкесі тарапынан да және шешесі тарапынан да ата-тегі барынша жоғары өнімді арғы тегімен толыққан болуы қажет.

63. Тұқымдық желінің болашақ аталық ізі және оның ізін жалғастырушылары негізінде дарақтарды іріктеу үшін қолданылатын тұқымдық желі ішіндегі құрылым (зауыттық тармақ) құрылады.

7. Тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу нәтижелерін рәсімдеу тәртібі

64. Тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды алғашқы зоотехникалық және асылдандыру есебі жақсы жүйеге қойылған шаруашылықтарда өткізеді.

65. Бастапқы зоотехникалық есеп негізін келесі жағдайлар құрайды:

- 1) малдың анық бірдейлендіру таңбасы;
- 2) әкесінің және енесінің шыққан тегінің нақтылығы;
- 3) жеке төлдің ай сайынғы салмағын өлшеу;
- 4) жыл сайынғы асылтұқымды табындарды бағалау;
- 5) аналық малдардың қолдан ұрықтандырылуын және төлдеуін тіркеу.

66. Тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу есебін жүргізу осы Ереженің 5-қосымшасына сәйкес нысанда, Тұқымдық бұқаларды ұрпағының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу есебін жүргізу журналында жүргізіледі.

67. Тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды

өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу барысында осы мақсатқа әзірленген компьютерлік бағдарламалардың көмегімен, Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігімен келісілген соң, есеп жүргізуге рұқсат етіледі.

68. Тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу аяқталғаннан соң, осы Ереженің 6-қосымшасына сәйкес нысанда тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу нәтижесі туралы есеп рәсімделеді. Тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу нәтижесі туралы есепті толтыру үлгісі осы Ереженің 7-қосымшасында берілген.

69. Тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу нәтижелері туралы есепке қолдары қойылады:

шаруашылық (кәсіпорын) басшысының;

шаруашылықтың (кәсіпорынның) бас зоотехнигінің;

шаруашылық орналасқан ауданның, Ауыл шаруашылығы министрлігінің Агроөнеркәсіптік кешеніндегі мемлекеттік инспекция комитетінің, аудандық аумақтық инспекциясының асыл тұқымды мал шаруашылығы бойынша мемлекеттік инспекторының;

шаруашылық орналасқан ауданның әкімдігінің мал шаруашылығы сұрақтарымен айналысатын ауыл шаруашылығы бөлімі маманының;

малдардың асыл тұқымдық құндылығын бағалау бойынша қызмет көрсеткен бағалауды өткізген жеке немесе заңды тұлғаның.

Есеп сынақ жүргізілген шаруашылықтың мөрімен расталады.

70. Осы Ережеге сәйкес тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу мәліметтерінің нақтылығын дәлелдеу мақсатында, осы Ереженің 8-қосымшасына сәйкес нысанда Тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу нәтижелерін және құжаттарының нақтылығын тексеру Актісі (бұдан әрі – Акт) толтырылады.

71. Тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу нәтижелерін тексеру және Акт толтыруды, тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізген шаруашылық орналасқан, Облыстың ауыл шаруашылығы басқармасы басшысының бұйрығымен құрылған комиссия жүзеге асырады.

72. Толтырылған Акт негізінде тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізген Облыстың ауыл шаруашылығы басқармасы, осы Ереженің 2-қосымшасында келтірілген нысанда, тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалау және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынау куәлігін береді.

Етті тұқымды тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу ережесіне 1-қосымша

1 ет-бұқа нысаны

Асылдандыру есебінің мәліметтері негізінде тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалау нәтижелері Шаруашылықтың атауы

Тұқымдық бұқаның лақап аты мен жеке № _____ А. Тұқымдық бұқаны төлдерінің жетілуі бойынша бағалау

Бұқашықтар			

Салыстырмалы топтар	8 ай		12 ай		15 ай		18 ай	
	бас	тірі салмағы, кг	бас	тірі салмағы, кг	бас	тірі салмағы, кг	бас	тірі салмағы, кг
Тұқымдық бұқаның ұрпақтары								
Құрдастары								
Ұрпақтары мен құрдастарының көрсеткіштерінің арасындағы айырмашылық								
Сол сияқты %-бен								

кестенің жалғасы

Салыстырмалы топтар	Тайыншалар							
	8 ай		12 ай		15 ай		18 ай	
	бас	тірі салмағы, кг	бас	тірі салмағы, кг	бас	тірі салмағы, кг	бас	тірі салмағы, кг
Тұқымдық бұқаның ұрпақтары								
Құрдастары								
Ұрпақтары мен құрдастарының көрсеткіштерінің арасындағы айырмашылық								
Сол сияқты %-бен								

Б. Тұқымдық бұқаны сиырлардың өнімділігі және сырт пішінінің сапасы бойынша бағалау

Салыстырмалы топтар	Сиырлардың жасы, жыл				
	3				
	бас	тірі салмағы, кг	сүттілігі, кг	сырт пішінінің бағасы, балл	жоғары класқа жатқызылғаны, %
Тұқымдық бұқаның ұрпақтары					
Құрдастары					
Ұрпақтары мен құрдастарының көрсеткіштерінің арасындағы айырмашылық					
Сол сияқты %-бен					

кестенің жалғасы

Сиырлардың жасы, жыл	
----------------------	--

Салыстырмалы топтар	4				
	бас	тірі салмағы, кг	сүттілігі, кг	сырт пішінінің бағасы, балл	жоғары класқа жатқызылғаны, %
Тұқымдық бұқаның ұрпақтары					
Құрдастары					
Ұрпақтары мен құрдастарының көрсеткіштерінің арасындағы айырмашылық					
Сол сияқты %-бен					

кестенің жалғасы

Салыстырмалы топтар	Сиырлардың жасы, жыл				
	5 және одан жоғары				
	бас	тірі салмағы, кг	сүттілігі, кг	сырт пішінінің бағасы, балл	жоғары класқа жатқызылғаны, %
Тұқымдық бұқаның ұрпақтары					
Құрдастары					
Ұрпақтары мен құрдастарының көрсеткіштерінің арасындағы айырмашылық					
Сол сияқты %-бен					

Етті тұқымды тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу ережесіне 2-қосымша

2 ет-бұқа нысаны

Қазақстан Республикасы

Ауыл шаруашылығы министрлігі № _____ тұқымдық бұқаны ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру

мен бағалау және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынау Куәлігі

Жеке № _____ лақап аты _____
 туыған күні _____ тұқымы _____
 тұқымдылығы _____ тұқымдық желі _____
 АТММК бойынша № _____ АТММК маркасы _____
 _____ облысы _____ ауданының
 _____ тиесілі

ұрпақтарының сапасы бойынша бағаланып келесі санаты берілді

1. Шығу тегі

Тұқымдық желі, туыстық тобы _____

Лақап аты мен жеке №	Енесі:				Әкесі:			
АТММК маркасы мен АТММК бойынша жеке №								
Тұқымы мен тұқымдылығы								
Жасындағы (жыл) тірі салмағы, кг								
Балы мен кешенді класы								
		ЕЕ		ЕӘ		ӘЕ		ӘӘ
Лақап аты мен жеке №								
АТММК маркасы мен АТММК бойынша жеке №								
Тұқымы мен тұқымдылығы								
Жасындағы (жыл) тірі салмағы, кг								
Балы мен кешенді класы								
		ЕЕЕ	ЕЕӘ	ЕӘЕ	ЕӘӘ	ӘЕЕ	ӘЕӘ	ӘӘЕ
Лақап аты мен жеке №								
АТММК маркасы мен АТММК бойынша жеке №								
Тұқымы мен тұқымдылығы								
Жасындағы (жыл), тірі салмағы, кг								
Балы мен кешенді класы								

2. Тұқымдық бұқаның және оның ата-бабаларының дамуы және сырт пішінінің бағасы

Туыстық деңгей	Тірі салмағы, кг							
	туғандағы	Енесінен ажыратқанда		8 ай	12 ай	15 ай	18 ай	2 жаста
		ай	кг					
Тұқымдық бұқа								
Тұқымдық бұқаның әкесі								
Енесінің әкесі								
Әкесінің әкесі								

кестенің жалғасы

Туыстық деңгей	Тірі салмағы, кг			Сырт пішінінің бағасы, балл			
	3 жаста	4 жаста	5 және одан жоғары жаста	2 жаста	3 жаста	4 жаста	5 және одан жоғары жаста
Тұқымдық бұқа							
Тұқымдық бұқаның әкесі							
Енесінің әкесі							
Әкесінің әкесі							

3. Тұқымдық бұқаны ұрпақтарының сапасы бойынша бағалау және оның бұқашықтарын өз өнімділігі бойынша сынау нәтижелері туралы қорытынды есебі

Бағалаудың басталу күні _____								
Бағалаудың аяқталу күні _____								
№ р/н	Тұқымдық бұқаның ұрпақтарының жеке нөмірлері	8 айдағы тірі салмағы, кг	15 айдағы тірі салмағы		8-15 айдағы орташа тәуліктік қосқан салмағы		1 кг тірі салмақ өсіміне жұмсалған азық шығыны	
			кг	индекс	г	индекс	а.ө.	индекс
1								
2								
3								
4								
5								
6								
7								
8								
9								
10								
Тұқымдық бұқаның ұрпақтарының орташа көрсеткіштері (n =)								
Барлық бұқашықтардың орташа көрсеткіштері								

кестенің жалғасы

Бағалаудың басталу күні _____						
Бағалаудың аяқталу күні _____						
№ р/н	Тұқымдық бұқаның ұрпақтарының жеке нөмірлері	Еттілік сапасын тірілей бағалау		Жалпы бағасы, балл	Класс	Кешенді индексі
		балл	индекс			

1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							
10							
Тұқымдық бұқаның ұрпақтарының орташа көрсеткіштері (n =)							
Барлық бұқашықтардың орташа көрсеткіштері							

4. Тұқымдық бұқаның кластық бағасы

Жыл	Жасы – жыл және ай	Кластық бағасы						
		Шығу тегі бойынша	тірі салмағы бойынша	дене бітімі бойынша	ұрпақтарының сапасы бойынша	кешенді класы бойынша	селекциялық индексі	пайдалануы

Тексеру _____ облыс _____ ауданының
_____ шаруашылығы басқармасы

тексеру

20 жылғы « » _____ аяқталғанда _____

_____ малды асылдандыру

_____ доза шәуеті _____ түрінде бар (мұздатылған)

_____ облысы

М.Ө. Ауыл шаруашылығында жүргізілді

Бастығы _____

қолы

Т.А.Ә

Куәлік берілген күні _____

Етті тұқымды тұқымдық бұқаларды
ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру
мен бағалауды және бұқашықтарды өз
өнімділігі бойынша сынауды өткізу
ережесіне 3-қосымша

Қоралық кезеңде өз өнімділігі бойынша сыналатын бұқашықтарды
азықтандыру рационаының үлгісі

Жасы, ай

Азық түрі, қоспалары	8-10	11-12	13-14	14-15
Астық тұқымдас пішен, кг	3,4	3,9	4,4	5,0
Пішендеме немесе жүгері сүрлемі, кг	5,0/7,0	6,0/8,5	6,5/9,0	7,0/10,0
Құнарлы азық, кг	3,2	3,8	4,4	5,0
Ас тұзы, г	45	50	55	60
Рацион құрамында бар:				
құрғақ зат, кг	6,7	7,8	8,4	9,6
азық өлшемі	6,2	7,2	8,1	9,2
алмасу қуаты, МДж	70	80	86	97
шикі протеин, г	960	1 120	1 208	1 360
қортылатын протеин, г	680	790	850	925

Етті тұқымды тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу ережесіне 4-қосымша

1-кесте – Бұқашықтардың еттілік формасын бағалау шкаласы

Дене мүшелері және малдың жалпы жетілуі	Жоғары балмен бағалаудың талаптары	Бағасы		
		жоғарғы балл	коэффициент	жалпы балл
Дене бітімі және бұлшық етінің толысуы	Дене бітімінің пропорционалдығы тұқымға сәйкес. Бұлшық еті жақсы жетілген, денесі дөңгеленген, кең	5	3	15
Кеуде	Кең, дөңгеленген және терең, жауырыны артына құламаған. Жақсы дамыған, кең, төсі алдына қарай шыққан.	5	2	10
Шоқтық, арқа, бел	Кең, ұзын, тегіс, бұлшық еті жақсы толысқан	5	2	10
Құймышақ	Түзу, кең, ұзын, бұлшық еті жақсы толысқан, құйрығы дұрыс қалыптасқан	5	2	10
Сан еті	Бұлшық еті өте жақсы жетілген, асықты буынға түсіңкі. Санның ішкі жағы етті, арт жағы дененің төменгі сызығына дейін толыққан	5	2	10

Аяқтары	Мықты, дұрыс қойылған, тұяқтары берік	5	1	5
Барлығы				60

2 кесте – Тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша және бұқашықтарды еттілік сапасы бойынша кешенді бағалау шкаласы

Көрсеткіш	Жоғарғы балл	Коэффициент	Жиынтық балл
15 айлығындағы тірі салмағы	5	2	10
Орташа тәуліктік қосқан салмағы	5	3	15
1 кг өсімге жұмсалған азық шығыны	5	2	10
Еттілік формалары	5	3	15
Барлығы			50

3 кесте – Тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша кластық бағалаудың шкаласы

Класс	Балдық баға
Элита-рекорд	45-50
Элита	40-44
I	32-39
II	20-31

4 кесте – Тұқымдық бұқалардың ұрпақтарының сапасы бойынша кластық бағасын ескеріп кешенді класын анықтау

Тірі салмағы, сырт пішіні және тегі бойынша класы	Ұрпақтарының сапасы бойынша класы			
	Элита-рекорд	Элита	I	II
Элита-рекорд	элита-рекорд	элита-рекорд	элита	I
Элита	элита-рекорд	элита	I	II
I	элита	элита	I	II
II	элита	I	I	II

5 кесте – 8-ден 18 айлық жасына дейінгі орташа тәуліктік қосқан салмағын анықтау^x

Баға	Барлығы	Оның ішінде жайылу кезеңінде
5 балл	900 г және одан жоғары	800 г және одан жоғары
4 балл	750 г, кем емес	650 г, кем емес
3 балл	600 г, кем емес	500 г, кем емес
2 балл	600 г, кем емес	500 г, кем емес

^x - галловей тұқымының орташа тәуліктік қосқан салмағы 10% төмен

6 кесте – 8-ден 18 айлық жасындағы 1 кг тірі салмағы өсіміне жұмсалған азық шығынын анықтау

Баға	Барлығы	Оның ішінде жайылу кезеңінде
5 балл	8 азық өлшеміне дейін	9 азық өлшеміне дейін
4 балл	9 азық өлшеміне дейін	10 азық өлшеміне дейін
3 балл	10 азық өлшеміне дейін	11 азық өлшеміне дейін
2 балл	11 азық өлшеміне дейін	12 азық өлшеміне дейін

7 кесте – Бұқашықтардың қоралық-жайылымдық күтіп-бағу жағдайында 1 кг салмақ өсіміне жұмсалатын азық шығыны нормасы, азық өлшемінде

Бұқашықты күтіп-бағу	Жас аралығы, ай						
	8-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17	17-18
Қорада	6,1	7,9	8,6	9,0	9,5	9,9	10,3
Жайылымда	6,4	8,2	8,9	9,3	9,8	10,2	10,7

8 кесте – Ұрпақтарының сапасы бойынша ең жақсы тұқымдықтарды кешенді бағалау шкаласы

Көрсеткіш	Жоғары балл	Коэффициенті	Баллдың қосындысы
15-18 айлық жасындағы тірі салмағы	5	2	10
Орташа тәуліктік қосқан салмағы	5	3	15
1 кг салмақ өсіміне жұмсалған азық шығыны	5	2	10
Сойыс шығымы	5	2	10
Ұшаны бағалау	5	1	5
Барлығы			50

9 кесте – Селекцияланушы белгілердің тұқым стандарттары

Белгілер	Бұқашықтарды өсіру	
	15 айға дейін	18 айға дейін
Тірі салмағы, кг	1 класс	1 класс
Орташа тәуліктік қосқан салмағы, Г ^x	700	600
Азық шығыны, азық өлшемі	9,0	10,0
Еттілігі, балл	42	42

^x - галловей тұқымы үшін орташа тәуліктік қосқан салмағы 10% төмен

_____
(Т.А.Ә.)

_____
(қолы, күні)

Аудан әкімдігінің ауыл шаруашылығы бөлімінің маманы:

_____
(Т.А.Ә.)

_____
(қолы, күні)

Ауыл шаруашылығы министрлігінің Агроөнеркәсіптік кешеніндегі мемлекеттік инспекция комитетінің аудандық аумақтық инспекциясының асыл тұқымды мал шаруашылығы бойынша мемлекеттік инспекторы:

_____
(Т.А.Ә.)

_____
(қолы, күні)

Шаруашылықтың (кәсіпорынның) бас зоотехнигі:

_____
(Т.А.Ә.)

_____
(қолы, күні)

Шаруашылықтың (кәсіпорынның) басшысы:

_____
(Т.А.Ә.)

_____
(қолы, күні)

Етті тұқымды тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу ережесіне 7-қосымша
4 ет-бұқа нысаны

Етті тұқымды тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу нәтижелері туралы есебі

Тұқым – қазақтың ақ бас сиыры   Шаруашылық атауы – Ақмола облысы
Бағалау жылы – 1983   «Балкашинский» асыл тұқымды мал
зауыты

Тұқымдық бұқаның лақап аты мен жеке №	оның бұқашықтарының жеке нөмірлері	8 айдағы тірі салмағы, кг	15 айдағы тірі салмағы		8-15 ай аралығындағы орташа тәуліктік қосқан салмағы	
			кг	индекс	г	индекс
1	2	3	4	5	6	7

Август 6 135	5 550	160	420	95,0	1 238	131,2
	5 667	228	438	99,1	1 000	106,0
	5 668	260	439	99,3	852	90,3
	5 670	262	440	99,5	848	89,9
	5 676	288	452	102,3	781	82,8
	5 679	245	410	92,8	786	83,3
	5 683	285	461	104,3	838	88,8
	5 714	270	452	102,3	857	91,9
	5 716	250	462	104,5	1 010	107,1
	5 743	254	457	103,4	986	104,6
Тұқымдық бұқаның бұқашықтарының орташа көрсеткіштері (n = 10)		249,8	443,3		927	

кестенің жалғасы

Тұқымдық бұқаның лақап аты мен жеке №	1 кг тірі салмағы өсіміне жұмсалған азық шығыны		Еттілік сапасын тірілей бағалау		Жалпы бағасы, балл	Класс	Кешенді индексі
	азық өлшемі	индекс	балл	индекс			
1	8	9	10	11	12	13	14
Август 6 135	8,0	85,7	53	98,5	43	Эл	102,6
	6,1	112,9	54	100,4	47	ЭР	104,6
	7,2	97,1	52	96,6	42	Эл	95,8
	7,2	97,1	54	100,4	42	Эл	96,7
	7,7	98,9	56	104,1	42	Эл	97,0
	7,7	98,9	53	98,5	37	1	93,4
	7,3	95,7	56	104,1	42	Эл	98,2
	7,1	98,6	55	102,2	45	ЭР	98,7
	6,0	114,3	56	104,1	50	ЭР	108,0
6,2	11,4	55	102,2	47	ЭР	105,4	
Тұқымдық бұқаның бұқашықтарының орташа көрсеткіштері (n = 10)	7,0		54,4		47	ЭР	

Тұқымдық бұқаның лақап аты мен жеке №	оның бұқашықтарының жеке нөмірлері	8 айдағы тірі салмағы, кг	15* айдағы тірі салмағы		8-15* ай аралығындағы орташа тәуліктік қосқан салмағы	
			кг	индекс	г	индекс
1	2	3	4	5	6	7
	5 671	227	457	103,4	1 095	116,1
	5 672	255	481	105,8	1 076	114,1

Арион 3354	5 673	237	442	100,0	976	103,5
	5 688	238	460	104,1	1 057	112,1
	5 689	247	442	100,0	929	98,5
	5 690	238	445	100,7	986	104,6
	5 734	235	430	97,3	929	98,5
	5 736	222	438	99,1	1 029	109,1
	5 737	242	455	102,9	1 014	107,5
Тұқымдық бұқаның бұқашықтарының орташа көрсет-кіштері (n = 9)		238,0	450,0		1 009	
Барлық тұқымдық бұқалардың орташа көрсеткіштері		243,9	442,5		968	

Тұқымдық бұқаның лақап аты мен жеке №	1 кг тірі салмағы өсіміне жұмсалған азық шығыны		Еттілік сапасын тірілей бағалау		Жалпы бағасы, балл	Класс	Кешенді индексі
	азық өлшемі	индекс	балл	индекс			
1	8	9	10	11	12	13	14
Арион 3354	6,1	112,9	55	102,2	50	ЭР	109,0
	6,2	111,4	56	104,1	50	ЭР	109,6
	6,8	102,9	54	100,4	47	ЭР	101,7
	6,3	110,0	54	100,4	50	эр	106,7
	7,1	98,6	53	98,5	42	эл	98,9
	6,8	102,9	54	100,4	47	Эр	102,2
	7,2	97,1	53	98,5	42	Эл	97,9
	6,5	107,1	54	100,4	50	Эр	104,0
6,6	105,7	54	100,4	50	Эр	104,1	
Тұқымдық бұқаның бұқашықтарының орташа көрсет-кіштері (n = 9)	6,6		54,2		50	Эр	
Барлық тұқымдық бұқалардың орташа көрсеткіштері	6,8		54,3		48,5		

*- сыналатын бұқашықтарды 18 айға дейін өсіру кезінде сәйкесінше бағалау көрсеткіштері өзгереді

Етті тұқымды тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу ережесіне 8-қосымша

5 ет-бұқа нысаны

**Етті тұқымды тұқымдық бұқаларды
ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және
олардың бұқашықтарын өз өнімділігі бойынша сынауды өткізу
нәтижелерін және құжаттардың нақтылығын тексеру
актісі Тұқымдық бұқа**

Лақап аты _____, индекс № _____
 Жазылған АТММК маркасы және АТММК бойынша № _____
 Туған күні _____
 Тұқымы мен тұқымдылығы _____
 _____ жасындағы тірілей салмағы _____ кг
 Класы: _____
 Сырт пішіні _____ балл
 Туған жері _____
 Тиесілі _____

Т Е Г І

Аталық желі, туыстық тобы _____

Туыстық денгей	Лақап аты	Жеке №	АТММК маркасы және АТММК бойынша №	Тұқымы мен тұқымдылығы	Жасы, жыл тірі салмағы, кг	Сырт пішінінің бағасы, балл	Класы	Сүттілігі, төлінің 6 айлығындағы салмағы, кг
Енесі								+
ЕЕ								+
ӘЕ								+
Әкесі								-
ӘӘ								-
ЕӘ								-
ӘӘӘ								-

Тұқымдық бұқаны ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалау және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынау _____ облысының _____ ауданының _____ шаруашылығында өткізілді.

Тұқымдық бұқаны ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалау және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша жүргізілген сынау нәтижелерін және құжаттарының нақтылығын тексеру _____ облысы Ауыл шаруашылығы басқармасы бастығының 20__ жылғы « ____ » _____ № _____ бұйрығымен бекітілген комиссиясымен өткізілді.

Комиссия құрамы:

Комиссия төрағасы _____
 Комиссия мүшелері:

1.	_____	_____
	(Т.А.Ә.)	(қолы, күні)
2.	_____	_____
	(Т.А.Ә.)	(қолы, күні)
3.	_____	_____
	(Т.А.Ә.)	(қолы, күні)
4.	_____	_____
	(Т.А.Ә.)	(қолы, күні)
5.	_____	_____
	(Т.А.Ә.)	(қолы, күні)

1. Шаруашылықтағы асылдандыру жұмысы және зоотехникалық есебінің жағдайы

Бұл бөлімде, тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасымен сынау жүргізілген шаруашылықтағы малды асылдандыру жұмысының нақты жағдайы келтіріледі.

Малды азықтандыру деңгейі: ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалаудан өтіп жатқан тұқымдық бұқалардың өз өнімділігі бойынша сыналып жатқан бұқашықтарына бірдей бағу және азықтандыру жағдайы жасалды ма.

Тұқымдық бұқаларды ұрпақтарының сапасымен тексеру тәсілдері.

Асылдандыру есебінің жағдайы: төлдерді өсіру журналдары қалай жүргізіліп, қалай толтырылады, бұқашықтар мен қашарлар ай сайын өлшене ме, малдарды нөмірлеу тәсілі - малдардың туғанда салған нөмірлері сақталады ма т.б.

2. Етті тұқымды сиырлар табындарын тірі салмағы және сырт пішінінің бағасымен сипаттау

(20 ____ жылғы бонитировканың мәліметтері)

	3 жас			4 жас			5 жас және одан жоғары		
	бас	тірі салмағы (кг)	сырт пішінінің балдық бағасы	бас	тірі салмағы (кг)	сырт пішінінің балдық бағасы	бас	тірі салмағы (кг)	сырт пішінінің балдық бағасы
Шаруашылық бойынша									
соның ішінде тексерілетін тұқымдық бұқаның бұқашықтарының еселері									

3. Етті тұқымды төлдерін тірі салмағы бойынша шаруашылықтарға бөлу:

(20 ____ жылғы бонитировканың мәліметтері)

6. _____ жеке № _____ тұқымдық бұқаны ұрпақтарының сапасы бойынша тексеру мен бағалауды және бұқашықтарды өз өнімділігі бойынша сынауды өткізуші жауапты тұлға (лар):

Комиссиямен _____ шаруашылығында асылдандыру жұмыстары мен асылдандыру есептерінің қал-жағдайын орнына шығу барысында тексерілген.

ҚОЛДАРЫ: